

วิชาพุทธประวัติ  
สารบัญ

เรื่อง

หน้า

บทนำ ๓

พุทธประวัติ .....	๓
ปฐมกาล ปริจเฉทที่ ๑ .....	๓
ชมพูทวีปและประชาชน .....	๓
ปริจเฉทที่ ๒ .....	๔
สักกชนบท และศากยวงศ์ .....	๔
ปริจเฉทที่ ๓ .....	๕
พระศาสดาประสูติ .....	๕
ปริจเฉทที่ ๔ .....	๖
เสด็จออกบรรพชา .....	๖
ปริจเฉทที่ ๕ .....	๗
ตรัสรู้ .....	๗
ปฐมโพธิกาล .....	๘
ปริจเฉทที่ ๖ .....	๘
ปฐมเทศนา และปฐมสาวก .....	๘
เสวยวิมุตติสุขได้ร่มมหาโพธิ์ ๗ วัน .....	๘
ปริจเฉทที่ ๗ .....	๑๑
ส่งสาวกไปประกาศพระศาสนา .....	๑๑
ทรงประทานวิธีอุปสมบทแก่สาวก .....	๑๒
ทรงโปรดภิกษุทศกัณฐ์ ๓๐ คน .....	๑๒
ทรงโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง .....	๑๒
ปริจเฉทที่ ๘ .....	๑๓
ทรงได้พระอัครสาวก .....	๑๔
มัชฌิมโพธิกาล .....	๑๕
ปริจเฉทที่ ๙ .....	๑๕
ทรงบำเพ็ญพุทธกิจในมคธชนบท .....	๑๕
ประทานอุปสมบทแก่พระมหากัสสปะ .....	๑๕
โอวาทปาฏิโมกข์คำสอนหลักของศาสนา .....	๑๖
ทรงอนุญาตเสนาสนะ .....	๑๖

ทรงแสดงวิธีทำปุพพเปตพลี.....	๑๗
ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจ .....	๑๗
ทรงสอนพระศาสนาฟ่อนลงมาถึงคติโลก .....	๑๗
ทรงแสดงวิธีทำเทวดาพลี.....	๑๘
ปัจฉิมโพธิกาล.....	๑๘
ปลงอายุสังขาร.....	๑๘
ทรงแสดงอภิญญาเทศิตธรรม .....	๑๘
ทรงแสดงอริยธรรม ๔ ประการ .....	๑๘
ทรงแสดงมหาปเทส ฝ่ายพระสูตร ๔ .....	๑๘
นายจุนทะถวายปัจฉิมบิณฑบาต .....	๑๙
ผิวกายพระตถาคตส่องไสยถึง ๒ กาล.....	๑๙
บิณฑบาตทาน ๒ คราว มีผลเสมอกัน .....	๑๙
ประทมอนุฐานไสยา .....	๑๙
ทรงปรารภสักการบูชา.....	๑๙
ทรงแสดงสังเวชนียสถาน ๔ ตำบล.....	๒๐
ทรงแสดงอุปารหุบุคคล ๔ .....	๒๐
โปรดสุภัททปริพาชก.....	๒๐
ทรงตั้งพระธรรมวินัยเป็นศาสนา.....	๒๐
ปัจฉิมโอวาท .....	๒๐
ปรินิพพาน .....	๒๑
อปรกาล.....	๒๑
ถวายพระเพลิงพระพุทธรูป .....	๒๑
แจกพระบรมสารีริกธาตุ .....	๒๑
ความเป็นมาแห่งพระธรรมวินัย .....	๒๒
สังคายนาครั้งที่ ๑.....	๒๒
สังคายนาครั้งที่ ๒.....	๒๒
สังคายนาครั้งที่ ๓.....	๒๒

## บทนำ

วิชาพุทธประวัติ เป็นวิชาว่าด้วยประวัติขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นพระศาสดาแห่งเราทั้งหลาย จึงควรที่เราทั้งหลายในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนต้องศึกษา ซึ่งนอกจากจะทำให้ได้ทราบถึงวงศ์ตระกูล การศึกษาฐานะทางสังคมของพระศาสดาก่อนที่จะทรงผนวชแล้วยังจะได้พิสูจน์ความจริงเกี่ยวกับพระศาสดาอย่างน้อย ๔ ประการ คือ

๑. สัมมาสัมพุทธปฏิญาณ ได้แก่ การที่ทรงปฏิญาณว่าเป็นพระพุทธรูปเจ้าเราจะได้ศึกษาว่า ธรรมที่ทรงตรัสรู้นั้น มีศาสดาอื่นเขาสอนกันมาก่อนแล้วหรือไม่

๒. ชีณาสวปฏิญาณ ได้แก่ ที่ทรงปฏิญาณว่า พระองค์เป็นชีณาสพ คือ หมดกิเลสสิ้น เราจะได้ศึกษาดูพระจริยาวัตรที่ทรงปฏิบัติมา ๔๕ พรรษา หลังจากทรงตรัสรู้แล้วว่ามีตรงไหนบ้างที่แสดงว่าพระองค์ยังมีกิเลสอยู่

๓. อันตรายิกธรรมวาทะ ได้แก่ การที่พระองค์ทรงสอนว่า ธรรมเหล่าใดเป็นอันตรายแก่บุคคลผู้ประพฤติ เราศึกษาธรรมเหล่านั้นแล้ว จะได้ทราบว่า เป็นเช่นนั้นจริงหรือไม่

๔. นียานิกธรรมเทศนา ได้แก่ การที่พระองค์ทรงแสดงธรรมใดว่าทำให้ผู้ปฏิบัติตามพ้นจากความทุกข์ เราจะได้ศึกษาดูว่า ธรรมเหล่านั้นช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามพ้นทุกข์ได้จริงหรือไม่

การศึกษาวิชาพุทธประวัติด้วยความเคารพ และความสนใจใฝ่รู้ ย่อมนำไปสู่เป้าหมายอันสำคัญที่สุดของพุทธศาสนิกชน คือ ตถาคตโพธิศรัทธา ความเชื่อมั่นในความตรัสรู้ของพระตถาคต ซึ่งผู้มีศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ และความสุขแก่ชีวิตอย่างยิ่งใหญ่ไพศาล

## พุทธประวัติ

### ปฐมกาล ปริจเฉทที่ ๑

#### ชมพูทวีปและประชาชน

ชมพูทวีป คือ ประเทศอินเดีย ปัจจุบันนี้ได้แก่ อินเดีย ปากีสถาน เนปาล บังกลาเทศ ประชาชนในชมพูทวีป มี ๒ พวก คือ ๑. พวกเจ้าของถิ่นเดิม เรียกว่า มลิกชะ ๒. พวกที่ยกมาจากแผ่นดินข้างเหนือ เรียกว่า อริยกะ

ชมพูทวีปแบ่งเป็น ๒ จังหวัด คือ ๑. ร่วมโน เรียกว่า มัชฌิมชนบท ๒. ภายนอก เรียกว่า ปัจฉิมชนบท

มูลเหตุแห่งการแบ่งเช่นนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงสันนิษฐานว่า พวกอริยกะ คงเรียกชนบทที่ตนเข้าตั้ง และเป็นใจกลางแห่งการปกครองว่า มัชฌิมชนบท เรียกชนบทที่พวกมัลลิกชะตั้งอยู่ภายนอกเขตของตนว่า ปัจฉิมชนบท

ชมพูทวีปตามบาลีอุโบสถสูตร ในติกนิบาตอังคุตตรนิกาย ระบุว่า มี ๑๖ แคว้น คือ อังคะ มคธะ กาสี โกลละ วัชชี มัลละ เจติ วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสน อััสสะกะ อวันตี คันธาระ กัมโพชะ และในบาลีอื่นที่ไม่ซ้ำอีก ๕ คือ สักกะ โกลียะ ภัคคะ วิเทหะ อังคุตตราปะ คนในชมพูทวีป แบ่งเป็น ๔ พวก เรียกว่า วรณะ คือ

๑. กษัตริย์ พวกเจ้า มีฐานะทางรักษาบ้านเมือง
๒. พราหมณ์ พวกเล่าเรียนมีฐานะทางฝึกสอนและทำพิธี
๓. แพศย์ พวกพลเรือน มีฐานะทางทำนา ค้าขาย

๔. ศูทร พวกคนงาน มีฐานะรับจ้างทำการ ทำของ และยังมีคนนอกจาก ๔ พวกนี้อีก เรียกว่า จัณทาล อันเกิดมาจากบิดาและมารดาที่ต่างวรรณะกัน เป็นที่ดูหมิ่นของคนมีชาติสกุลเป็นอย่างยิ่ง

#### การศึกษาของวรรณะ ๔

พวกกษัตริย์	ศึกษาในเรื่องยุทธวิธี
พวกพราหมณ์	ศึกษาในเรื่องศาสนา และวิทยาการต่าง ๆ
พวกแพศย์	ศึกษาเรื่องศิลปะ กสิกรรม และพาณิชย์การ
พวกศูทร	ศึกษาเรื่องการทำงานที่จะพึงทำด้วยแรงกาย

#### ความเชื่อของชาวชมพูทวีป

๑. เกี่ยวกับความเกิดและความตาย บางพวกเชื่อว่าตายแล้วเกิดใหม่ บางพวกเชื่อว่าตายแล้วสูญ
๒. เกี่ยวกับความสุขและความทุกข์ บางพวกถือว่า สัตว์จะได้สุขหรือทุกข์ก็ได้เอง สุขทุกข์ไม่มีเหตุปัจจัย บางพวกเห็นว่า สุขทุกข์มีเหตุปัจจัย

#### วิธีปฏิบัติเกี่ยวกับความเกิด ความตาย และสุขทุกข์

พวกที่ถือว่าตายแล้วเกิดอีก เข้าใจว่าประพตಿಯังไรจะได้ไปเกิดในสวรรค์ และสุคติ ก็ประพตಿಯังไร

พวกที่ถือว่าตายแล้วสูญ ก็ประพตีมุ่งแต่เพียงเอาตัวรอดในปัจจุบัน ไม่กลัวแต่ความเกิดในนรกและสุคติ

พวกที่ถือว่า จะได้สุขหรือทุกข์ก็ได้เอง สุขทุกข์ไม่มีเหตุปัจจัย ก็ไม่มีการขวนขวาย ได้แต่คอยเสียสุขเสียทุกข์ไปวัน ๆ

พวกที่ถือว่า สุขทุกข์มีมาเพราะเหตุปัจจัยภายนอก ก็บวงสรวงเทวดาขอให้ช่วยบ้าง ขวนขวายในทางอื่นบ้าง

พวกที่ถือว่า สุขทุกข์มีมาเพราะเหตุปัจจัยภายใน คือ กรรม เห็นว่ากรรมใดเป็นเหตุแห่งทุกข์ ก็เว้นกรรมนั้นเสีย ไม่ทำ เห็นว่ากรรมใดเป็นเหตุแห่งสุขก็ทำกรรมนั้น

## ปริจเฉทที่ ๒

### สักกชนบท และศากยวงศ์

สักกชนบท ตั้งอยู่ในชมพูทวีปตอนเหนือ ที่ได้ชื่ออย่างนั้นเพราะตั้งขึ้นในดงไม้สักกะ ส่วนกษัตริย์ผู้ปกครองสักกชนบทนั้น เรียกว่า ศากยะ ที่ได้ชื่ออย่างนั้น เพราะสามารถตั้งบ้านเมืองและตั้งวงศ์ได้ตามลำพัง แห่งโอรสของพระเจ้าโอกากกราช ดังมีประวัติย่อว่า

พระเจ้าโอกากกราช ได้ครองราชสมบัติในพระนครตำบลหนึ่ง ทรงมีพระโอรส ๔ พระองค์ พระธิดา ๕ พระองค์ วันหนึ่งทรงพลั้งพระโอษฐ์พระราชทานพระนครให้กับพระโอรสที่เพ็งประสูติจากพระมเหสีอีกพระองค์หนึ่ง จึงต้องรับสั่งให้พระโอรสและพระธิดาเหล่านั้นไปตั้งเมืองใหม่ ทั้งหมดได้ไปตั้งอยู่ที่ดงไม้สักกะประเทศหิมพานต์

สักกชนบทนั้น มีเมืองหลวงชื่อว่า กบิลพัสดุ์ เพราะสถานที่นั้นเคยเป็นสถานที่อยู่ของกบิลดาบสมาก่อน และเพราะถูกสร้างขึ้นตามคำแนะนำของกบิลดาบส

## ศากยวงศ์

พระราชบุตร และพระราชบุตรีของพระเจ้าโศกกราชสมรสกันเอง มีเชื้อสายสืบสกุลลงมาเป็นพวกศากยะ แต่บางแห่งก็แบ่งเรียกสกุลพระเชษฐภคินีว่า พวกโกลิยะ

สกุลพระศาสดา ครองนครกบิลพัสดุ์ สืบเชื้อสายลงมาโดยลำดับจนถึงพระเจ้าชยเสนะ พระเจ้าชยเสนะนั้น มีพระราชบุตรพระนามว่า สีหนุ มีพระราชบุตรีพระนามว่า ยโสธรา

ครั้นพระเจ้าชยเสนะทิวงคตแล้ว สีหนุกุมารได้ทรงครองราชย์สืบพระวงศ์ต่อมา ท้าวเธอทรงมีพระมเหสีพระนามว่า กัญจนา ซึ่งเป็นกนิษฐภคินีของพระเจ้าอัญชนะ เจ้าผู้ครองเทวทहनคร

พระเจ้าสีหนุและพระนางกัญจนามีพระราชบุตร ๕ พระองค์ คือ สุทโธทนะ ๑ สุกโกทนะ ๑ อมิโตทนะ ๑ โธโตทนะ ๑ ฆนิโตทนะ ๑ และมีพระราชบุตรี ๒ พระองค์ คือ ปมิตา ๑ อมิตา ๑

ส่วนพระนางยโสธรา ผู้เป็นกนิษฐภคินีของพระเจ้าสีหนุนั้น ได้เป็นมเหสีของพระเจ้าอัญชนะ มีพระราชบุตร ๒ พระองค์ คือ สุปปพุทธะ ๑ ทันทปาณิ ๑ พระราชบุตรี ๒ พระองค์ คือ มายา ๑ ปชาปตี ๑

พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้พระศาสดาของเราทั้งหลายได้เสด็จมาอุบัติขึ้นในพวกอริยกชาติ ในจังหวัดมัจฉิมชนบท ชมพูทวีป แคว้นสักกะ ในสกุลกษัตริย์พวกศากยะผู้โคตมโคตร เป็นพระโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะศากยะเจ้ากรุงกบิลพัสดุ์ กับพระนางมายา เมื่อก่อนพุทธศก ๘๐ ปี

## ปริจเฉทที่ ๓

### พระศาสดาประสูติ

เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางมายา ทรงอภิเษกสมรสกัน ต่อมา พระศาสดาของเราทั้งหลายได้ทรงถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของนางมายา ในวันจะประสูติพระโอรส พระนางได้เสด็จประพาสอุทยานลุมพินีวัน ทรงประชวรพระครรภ์ ประสูติพระโอรสได้ร่มไม้สาละ เมื่อวันศุกร์ เพ็ญเดือนวิสาขะ ปีก่อนพุทธศก ๘๐ ปี เวลาใกล้เที่ยง ขณะประสูติ พระนางสิริมหามายาประทับยืนจับกิ่งสาละ พระโอรสพอประสูติแล้ว ดำเนินไปได้ ๗ ก้าว เปล่งอาสภิวาจา อันเป็นบุพพนิมิตแห่งการตรัสรู้

### อดีตดาบสเข้าเยี่ยม

ฝ่ายอดีตดาบส (อีกอย่างหนึ่งเรียก กาฬเทวิลดาบส) ผู้เป็นที่นับถือของราชสกุล ได้ทราบข่าวจึงเข้าไปเยี่ยม

พระเจ้าสุทโธทนะ ทรงอุ้มพระราโชอรสออกมาเพื่อจะให้นมัสการพระดาบส พระดาบสเห็นพระโอรสนั้นมีลักษณะต้องด้วยตำหรับมหาบุรุษลักษณะ มีความเคารพนับถือในพระราโชอรสนั้นมาก จึงลุกขึ้นกราบลงที่พระบาททั้งสองของพระโอรสนั้นด้วยศรัทธาของตน พร้อมกล่าวคำทำนายลักษณะของพระราโชอรสแล้ว ถวายพระพรลากลับไปอาศรมแห่งตน ทำให้ราชสกุลทั้งหลายเกิดความนับถือในพระโอรส ถวายโอรสของตนเป็นบริวารสกุลละองค์

### ประสูติได้ ๕ วัน ทำนายลักษณะ ขนานพระนาม

เมื่อพระราชกุมารประสูติได้ ๕ วัน พระเจ้าสุทโธทนะโปรดให้ชุมนุมพระญาติวงศ์และเสนามาตย์พร้อมกัน เชิญพราหมณ์ร้อยแปดคนมาฉันโภชนาหารแล้วทำนายพระลักษณะว่า พระกุมารมีคติเป็น ๒ คือ ถ้าได้ครองฆราวาส จักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช ครองแผ่นดิน มีสมุทราชาคร ๔ เป็นขอบเขต ถ้าออกทรงผนวช จักได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระศาสดาเอกในโลก และขนานพระนามว่า สิทธัตถกุมาร แต่มหาชนมักเรียกตามพระโคตรว่า โคตมะ

## ประสูติได้ ๗ วัน พระมารดาสิ้นพระชนม์

ฝ่ายพระนางเจ้ามาयाผู้เป็นพระมารดา พอประสูติพระโอรสได้ ๗ วัน ก็สิ้นพระชนม์ พระเจ้าสุทโธทนะจึงทรงมอบพระราชโอรสนั้นแก่พระนางปชาบดีโคตมี พระมาตุจฉาเลี้ยงต่อมา

ภายหลังพระนางนั้นมีพระราชบุตรพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า นันทกุมาร มีพระราชบุตรีพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า รูปนันทา

## พระชนมายุ ๗ ปี ขุดสระโบกขรณี ๓ สระ

เมื่อสิทธัตถกุมารทรงเจริญพระชนมายุได้ ๗ พรรษา พระราชบิดาตรัสให้ขุดสระโบกขรณีในพระราชนิเวศน์ ๓ สระ ปลูกอุบลบัวขาวสระ ๑ ปลูกพุ่มบัวหลวงสระ ๑ ปลูกบอนชริกบัวขาวสระ ๑ ให้เป็นที่เล่นสำราญพระหฤทัยพระราชโอรส

ครั้งพระราชกุมารมีพระชนม์เจริญ ควรจะศึกษาศิลปวิทยาได้ จึงทรงพาไปมอบไว้ในสำนักครุวิศวะมิตร พระราชกุมารทรงเรียนได้ว่องไว จนสิ้นความรู้ของอาจารย์แล้วได้แสดงให้ปรากฏแก่หมู่พระญาติ ไม่มีพระกุมารอื่นจะเทียมถึง

## พระชนมายุ ๑๖ พรรษา อภิเษกพระชายา

เมื่อพระราชกุมารทรงพระเจริญวัย มีพระชนมายุได้ ๑๖ ปี ควรมีพระเทวีได้แล้ว พระราชบิดาตรัสสั่งให้สร้างปราสาท ๓ หลัง เพื่อเป็นที่เสด็จอยู่แห่งพระราชโอรส ใน ๓ ฤดู คือ ฤดูหนาว ฤดูร้อน ฤดูฝน แล้ว ได้ตรัสขอพระนางยโสธรา (บางแห่งเรียกพิมพา) พระราชบุตรีของพระเจ้าสุปปพุทธะในเทวทหนคร อันประสูติแต่นางอมิตาพระกนิษฐภคินีของพระองค์มาอภิเษกเป็นพระชายา

ฝ่ายพระราชกนิษฐภคินีของพระเจ้าสุทโธทนะนั้น

สุกโกทนศากยะ มีโอรสองค์หนึ่ง ทรงนามว่า อานนท์

อมิโตทนศากยะ มีโอรส ๒ องค์ ทรงนามว่า มหานามะ ๑ อนุรุธะ ๑

มีธิดา ๑ องค์ ทรงนามว่า โรหิณี

นางอมิตาพระราชกนิษฐภคินี เป็นพระมเหสีของพระเจ้าสุปปพุทธะ ประสูติราชบุตรองค์ ๑ ทรงนามว่า เทวทัต ราชบุตรองค์ ๑ ทรงนามว่า ยโสธรา หรือพิมพา พระชายาของสิทธัตถกุมาร

พระกุมารและพระกุมารีในศากยวงศ์ทั้ง ๒ สายนั้น เจริญขึ้นโดยลำดับ ดังนี้แล้ว

## ปริจเฉทที่ ๔

### เสด็จออกบรรพชา

สิทธัตถกุมาร เสด็จอยู่ครองฆราวาสสมบัติ トラบเท่าพระชนมายุ ๒๙ พรรษา มีพระโอรสประสูติแต่พระนางยโสธราพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า ราหุลกุมาร

วันหนึ่ง ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูต ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ อันเทวดาสร้างนิรมิตไว้ในระหว่างทาง เมื่อเสด็จประพาสพระราชอุทยาน ๔ วาระโดยลำดับกัน ทรงสังเวชเหตุได้เห็นเทวทูต ๓ ข้างต้น ยังความพอพระหฤทัยในบรรพชาให้เกิดขึ้นเพราะได้เห็นสมณะ ในเวลากลางคืนทรงม้ากัณฐกะ มีนายฉันทตามเสด็จ ถึงฝั่งแม่น้ำอนิมา ตรัสสั่งนายฉันทให้นำม้าพระที่นั่งกลับคืนพระนครแล้ว ทรงตัดพระเมาลีด้วยพระขรรค์ อธิษฐานเพศเป็นบรรพชิต ณ ที่นั้น ส่วนไตรจีวรและบาตร ฆฎิการพรมนำมาถวาย

## ปริจเฉทที่ ๕

### ตรัสรู้

พระมหาบุรุษทรงบรรพชาแล้ว เสด็จประทับแรมอยู่ที่อนุปิยัมพวัน แขวงมัลลชนบท ชั่วโมงเวลาราว ๗ วัน ได้เสด็จผ่านกรุงราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารพระเจ้ามคธ ได้เสด็จมาพบเข้า ตรัสถามถึงชาติสกุลแล้ว ตรัสชวนให้อยู่ จะพระราชทานอิสริยยศยกย่อง พระองค์ไม่ทรงรับ แสดงพระประสงค์ว่า มุ่งจะแสวงหาพระสัมมาสัมโพธิญาณ พระเจ้าพิมพิสารทรงอนุโมทนาแล้วตรัสขอปฏิญญาว่า ตรัสรู้แล้วขอให้เสด็จมาเทศนาโปรด

ต่อจากนั้น พระมหาบุรุษได้เสด็จไปอยู่ในสำนักอาหารดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบส รามบุตร ซึ่งมหาชนนับถือว่าเป็นคณาจารย์ใหญ่ ขอศึกษาลัทธิสมัยของท่านทั้งสอง ได้ทรงทำทดลองในลัทธินั้นทุกอย่างแล้วเห็นว่าไม่ใช่ทางพระสัมมาสัมโพธิญาณ จึงเสด็จจาริกไปในมคธชนบท บรรลุถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ทรงพระดำริเห็นว่าประเทศนั้น ควรเป็นที่ตั้งความเพียรของกุลบุตรผู้มีความต้องการด้วยความเพียรได้ จึงเสด็จประทับอยู่ ณ ที่นั้น ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ทรมานพระกายให้ลำบากเป็นกิจยากที่จะกระทำได้

### ทุกรกิริยา ๓ วาระ

วาระแรก ทรงกตพระหนต์ด้วยพระหนต์ กตพระตาลูด้วยพระชีวหาไว้ให้แน่น จนพระเสโทไหลออกจากพระกัจฉะ ได้เสวยทุกขเวทนาอันกล้า ครั้นทรงเห็นว่าการทำอย่างนั้นไม่ใช่ทางตรัสรู้ จึงทรงเปลี่ยนอย่างอื่น

วาระที่ ๒ ทรงผ่อนกลั่นลมอัสสาสะ ปัสสาสะ ไม่ให้ลมหายใจเดินสะดวกทางช่องพระนาสิก และช่องพระโอษฐ์ ได้เสวยทุกขเวทนาอย่างแรงกล้า ก็ไม่ได้ตรัสรู้ จึงทรงเปลี่ยนอย่างอื่นอีก

วาระที่ ๓ ทรงอดพระอาหาร ผ่อนเสวยแต่วันละน้อย ๆ บ้าง เสวยพระอาหารละเอียดบ้าง จนพระกายเหี่ยวแห้ง พระฉวีวรรณเศร้าหมอง พระอัฐิปราภฏทั่วพระกาย

ภายหลังทรงลงสันนิษฐานว่า การทำทุกรกิริยาไม่ใช่ทางตรัสรู้แน่แล้ว ได้ทรงเลิกเสียด้วยประการทั้งปวง กลับเสวยพระอาหารโดยปกติ ไม่ทรงอดอีกต่อไป

### อุปมา ๓ ข้อ ปราภฏ

ครั้งนั้น อุปมา ๓ ข้อ ที่พระมหาบุรุษไม่เคยทรงสดับมาปราภฏแจ่มแจ้งแก่พระองค์ว่า

๑. ไม้สดที่ชุ่มด้วยยาง แห้งอยู่ในน้ำ จะเอามาสีกันเพื่อให้เกิดไฟย่อมไม่ได้ เหมือนสมณพราหมณ์บางพวก ตัวก็ยังหมกอยู่ในกาม ใจก็ยังรักใคร่ในกาม พากเพียรพยายามอย่างไรก็คงไม่ตรัสรู้

๒. ไม้สดที่ชุ่มด้วยยาง แม้จะไม่ได้แช่อยู่ในน้ำ ก็ไม่สามารถสีให้เกิดไฟได้ เช่นเดียวกัน เหมือนสมณพราหมณ์บางพวกแม้มีกายหลีกออกจากกามแล้ว แต่ใจยังรักใคร่ในกาม จะพยายามอย่างไรก็คงไม่สามารถตรัสรู้ได้

๓. ไม้แห้งที่วางไว้บนบก ไกลน้ำ สามารถสีให้เกิดไฟได้ เหมือนสมณพราหมณ์บางพวก มีกายหลีกออกจากกาม ใจก็ละความรักใคร่ในกาม สงบดีแล้ว หากพากเพียรพยายามอย่างถูกต้อง ย่อมสามารถตรัสรู้ได้

อุปมาทั้ง ๓ ข้อนี้ ทำให้พระองค์เกิดพระสติหวนระลึกถึงความเพียรทางใจว่า จักเป็นทางตรัสรู้ได้ กระมัง ใคร่จะตั้งความเพียรทางจิต ทรงคิดเห็นว่าคนชุกชุมเหมือนเช่นนี้ไม่สามารถทำได้ จำเราจะกินอาหารชิ้น คือ ข้าวสุก ขนมกุ่มาส ให้มีกำลังก่อน จึงกลับเสวยพระอาหารโดยปกติ

## ปัญญาวัคคีย์หนี

ฝ่ายปัญญาวัคคีย์ คือ บรรพชิต ๕ รูป ชื่อ โกณฑัญญะ ๑ วัปปะ ๑ ภัททิยะ ๑ มหานามะ ๑ อัสสชิ ๑ ซึ่งพากันออกบวชตามพระมหาบุรุษคอยเฝ้าปฏิบัติทุกเช้าค่ำ ด้วยหวังว่าพระองค์ได้บรรลุธรรม ใด จักทรงสั่งสอนตนให้บรรลุธรรมนั้นบ้าง ครั้นเห็นพระองค์ทรงละทวกรกิริยา มาเสวยพระอาหาร เข้าใจว่า คงไม่อาจบรรลุธรรมพิเศษได้แล้ว จึงพากันหนีไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ความเพียรทางจิตทำให้บรรลุธรรม

ฝ่ายพระมหาบุรุษเสวยอาหารแซ่บ ทำพระกายให้กลับมีพลังกำลังได้อย่างเดิม ทรงเริ่มความเพียร ทางจิตต่อไป นับแต่บรรพชา มา ๖ ปีล่วงแล้ว ในเวลาเช้าวันเพ็ญวิสาขมาส ทรงรับธาตุข้าวมธุปายาสจาก นางสุชาดา เสด็จไปสู่ท่าแม่น้ำเนรัญชรา เสวยแล้วทรงลอยธาตุในกระแสน้ำ ทรงรับหญ้าคาของคนหาบหญ้า ชื่อ โสถถิยะ ในระหว่างทาง ทรงลาดหญ้าต่างบัลลังก์ ณ ควางพระมหาโพธิ์ด้านบูรพาทิศแล้ว เสด็จ นั่งขัดสมาธิ ผินพระพักตร์ทางบูรพาทิศ ทรงอธิษฐานพระหฤทัยว่า

ยังไม่ลูพระสัณมาสัมโพธิญาณเพียงใด จักไม่เสด็จลุกขึ้นเพียงนั้น แม้พระมังสะและพระโลหิตจะเหือดแห้งไป เหลือแต่พระตจะ พระนหารู และพระอัฐิ ก็ตามที่

## ทรงชนะมาร

ในสมัยนั้น พญามารเกรงว่า พระมหาบุรุษจะพ้นจากอำนาจแห่งตน จึงยกพลเสนามาผจญ แสดง ฤทธิ์มีประการต่าง ๆ เพื่อจะยังพระมหาบุรุษให้ตกพระหฤทัยกลัวแล้วจะเสด็จหนีไป

พระองค์ทรงนึกถึงพระบารมี ๓๐ ทศ ที่ได้ทรงบำเพ็ญมา ตั้งมหาปฐพีไว้ในที่เป็นพยาน แล้วทรง ต่อสู้พระบารมี ๓๐ ทศ นั้นเข้ามาช่วยผจญ ยังพญามารกับเสนาให้ปราศัย แต่ในเวลาพระอาทิตย์ยังไม่ อสดงคตแล้วบรรลุบุพเพนิวาสานุสสติญาณในปฐมยาม ได้จุตูปาตญาณในมัชฌิมยาม ทรงใช้พระปัญญา พิจารณาปฏิจสสมุปบาท ทั้งฝ่ายเกิด ฝ่ายดับ สาวหน้าสาวกลับไปมาในปัจฉิมยาม ก็ได้ตรัสรู้พระสัมมา สัมโพธิญาณ คือ อาสวักขยญาณ ในเวลาอรุณขึ้น

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้พระปัญญาตรัสรู้ธรรมพิเศษเป็นเหตุถึงความบริสุทธิ์จากกิเลสอาสวะ จึงได้ พระนามว่า อรหันต์ และตรัสรู้ชอบโดยลำพังพระองค์เอง จึงได้พระนามว่า สมมาสมพุทโธ ๒ บทนี้ เป็นพระนามใหญ่ของพระองค์โดยคุณนิมิตอย่างนี้แล

## ปฐมโพธิกาล

### ปริจเฉทที่ ๖

#### ปฐมเทศนา และปฐมสาวก

#### เสวยวิมุตติสุขได้รั่มมหาโพธิ์ ๗ วัน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมพิเศษแล้ว เสด็จประทับอยู่ภายใต้รั่มไม้มหาโพธิ์นั้น เสวยวิมุตติสุข สิ้นกาล ๗ วัน ทรงพิจารณาปฏิจสสมุปบาท คือ ธรรมที่อิงอาศัยกันเกิดขึ้น ทั้งข้างเกิด (อวิชชาเป็นเหตุให้ เกิดสังขาร สังขารเป็นเหตุให้เกิดวิญญาณ เป็นต้น) ทั้งข้างดับ (เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ เป็นต้น)

#### ได้รั่มอชปาลนิโครธ ๗ วัน

จากต้นมหาโพธิ์นั้น เสด็จไปยังภายใต้รั่มไม้ไทร ชื่อว่า อชปาลนิโครธ เสวยวิมุตติสุข ๗ วัน ทรง แสดงธรรมแก่พราหมณ์ผู้มักवादผู้อื่นว่า หี หี ว่า ผู้มีบาปกรรมอันล่อยเสียแล้ว ไม่มีกิเลสเป็นเหตุผู้อื่นว่า หี หี ควรกล่าวถ้อยคำว่า ตนเป็นพราหมณ์โดยธรรม



## ไต่ถามมุจลินท์ ๗ วัน

จากต้นอชปาลนิโครธนั้น ได้เสด็จไปยังต้นไม้จิก ชื่อว่า มุจลินท์ เสวยวิมุตติสุข ๗ วัน ทรงเปล่งอุทานว่า ความสวัสดีเป็นสุขของบุคคลผู้มีธรรมได้สดับแล้วยินดีอยู่ในที่สวัสดี รู้เห็นตามเป็นจริง ๆ

ความไม่เบียดเบียน คือ ความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย และความปราศจากกำหนด คือ ความก้าวล่วงกามทั้งหลายเสียได้ ด้วยประการทั้งปวง เป็นสุขในโลก  
ความกำจัดอัสมิมานะ คือ ถือว่าตัวตนให้หมดได้เป็นสุขอย่างยิ่ง

## ไต่ถามราชาชนะ ๗ วัน

จากต้นมุจลินท์นั้น ได้เสด็จไปยังต้นไม้เกต ชื่อว่า ราชาชนะ เสวยวิมุตติสุข ๗ วัน สมัยนั้นพานิช ๒ คน คือ ตปุสสะ ๑ ภัลลิกะ ๑ เดินทางมาจากอุกกถ-ชนบท นำข้าวสัตตุง ข้าวสัตตุก้อนเข้าไปถวายแล้วกราบทูลแสดงตนเป็นอุบาสก อ่างพระองค์กับพระธรรมเป็นสรณะ เป็นปฐมอุบาสกในพุทธกาลแล้วหลีกไป (เทววาจิกอุบาสก)

## ทรงตัดสินพระทัยแสดงธรรม

จากร่มไม้ราชาชนะนั้น เสด็จกลับไปประทับ ณ ร่มไม้ชปาลนิโครธอีก ทรงพิจารณาถึงธรรมที่ทรงตรัสรู้ว่าเป็นคุณอันลึกซึ้ง ยากที่ผู้ยินดีในกามคุณจะตรัสรู้ตามได้ จึงไม่คิดจะทรงสั่งสอนใคร แต่ในที่สุดทรงคิดว่ามนุษย์ ก็เหมือนดอกบัว ๓ ชนิด คือ บางชนิดยังจมอยู่ในน้ำ บางชนิดตั้งอยู่เสมอน้ำ บางชนิดตั้งขึ้นพ้นน้ำ

ดอกบัวที่ตั้งขึ้นพ้นน้ำแล้วนั้น คอยสัมผัสรัศมีพระอาทิตย์อยู่ จักบาน ณ วันนั้น

ดอกบัวที่ตั้งอยู่เสมอน้ำ จักบาน ณ วันพรุ่งนี้

ดอกบัวที่ยังไม่ขึ้นจากน้ำ ยังตั้งอยู่ภายในน้ำจักบาน ณ วันต่อ ๆ ไป

ดอกบัวที่ยังจมอยู่ในโคลนตม อันเป็นภักษาแห่งปลาและเต่าฉิบหายเสีย

ดอกบัวที่จะบานมีต่างชนิด ฉันทใด เวไนยสัตว์ก็มีต่างพวกฉันทนั้น ผู้มีกิเลสน้อย มีอินทรีย์ (สัทธา วิจารณ์ สติ สมาธิ ปัญญา) กล้า ก็อาจจะรู้ธรรมพิเศษนั้นได้ฉับพลัน

ผู้มีคุณสมบัติเช่นนั้นเป็นประมาณกลาง ได้รับอบรมในปฏิบัติเป็นบุพพภาค จนมีอุปนิสัยแก่กล้า ก็สามารถจะบรรลุธรรมพิเศษนั้นดุจเดียวกัน

ผู้มีคุณสมบัติเช่นนั้นยังอ่อน หรือหาอุปนิสัยไม่ได้เลย ก็ยังควรได้รับแนะนำในธรรมเบื้องต้นก่อน เพื่อบำรุงอุปนิสัย

เพราะฉะนั้น พระธรรมเทศนาคงไม่ไร้ผล คงสำเร็จประโยชน์แก่คนทุกเหล่า เว้นแต่จำพวกที่ไม่ใช่เวไนย คือ ไม่รับแนะนำ ที่เปรียบด้วยดอกบัวอันเป็นภักษาแห่งปลาและเต่าฉิบหายเสีย

## ทรงพระดำริหาคนผู้สมควรรับเทศนา

ครั้นพระองค์ทรงตัดสินพระหฤทัย เพื่อจะแสดงพระธรรมเทศนาอย่างนั้นแล้ว ครั้งแรก ทรงคิดถึงอาหารดาบสและอุทกดาบส ซึ่งเป็นผู้ฉลาด ทั้งมีกิเลสเบาบาง แต่ทั้งสองท่านสิ้นชีพเสียแล้ว ต่อจากนั้น ทรงรำลึกถึงปัญจวัคคีย์ และได้ตัดสินพระหฤทัยว่า จะแสดงธรรมแก่พวกเขา จึงเสด็จออกจากต้นอชปาลนิโครธ ทรงพระดำเนินทางไปยังเมืองพาราณสี อรรถกถากล่าวว่า ในเช้าวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘

ระหว่างแห่งแม่น้ำคยาภิกับแดนมหาโพธิ์ต่อกัน ทรงพบอุกาซิวก เขาเห็นสีพระฉวีวรรณของพระองค์ผุดผ่อง นึกประหลาดใจ จึงทูลถามถึงศาสดาของพระองค์ ทรงตอบว่า พระองค์เป็นสยัมมู คือ เป็นเองในทางตรัสรู้ ไม่มีใครเป็นครูสอน อุกาซิวก กล่าวว่ ขนาดนั้นเขียวหรือ สิ้นศรัทธาแล้วหลีกไป

## ทรงแสดงปฐมเทศนา

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ได้เสด็จเข้าไปหาปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ แต่พวกเขาแสดงความไม่เคารพ พุดอกพระนามและใช้คำว่า อาวุโส พระองค์ทรงห้ามแล้ว ตรัสบอกว่า เราได้ตรัสรู้มฤตธรรมโดยชอบเองแล้ว

ปัญจวัคคีย์ไม่เชื่อ กล่าวคัดค้านว่า อาวุโสโคดม แม้ท่านทำทุกกรกิริยาอย่างหนัก ท่านยังไม่บรรลุธรรมพิเศษอะไร บัดนี้ ท่านมาปฏิบัติเพื่อความเป็นคนมักมากเสียแล้ว เหตุไฉนจะบรรลุธรรมพิเศษได้เล่า พวกเขาคัดค้านอย่างนั้นถึง ๒ - ๓ ครั้ง

พระองค์จึงทรงตรัสเตือนพวกเขาให้ระลึกถึงความหลังว่า ท่านทั้งหลายจำได้อยู่หรือว่า วาจาเช่นนี้ เราได้เคยพูดแล้วในปางก่อนแต่กาลนี้

ปัญจวัคคีย์นึกได้ว่า วาจาเช่นนี้ไม่เคยมีเลย จึงมีความสำคัญในอันที่จะฟังพระองค์ทรงแสดงธรรม ครั้นเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสเตือนปัญจวัคคีย์ให้ตั้งใจฟังธรรมได้แล้ว รุ่งขึ้นวันอาสาฬหบูชา ได้ตรัสปฐมเทศนามีใจความโดยย่อว่า ที่สุด ๒ อย่าง ได้แก่ กามสุขัลลิกานุโยค คือ การประกอบตนให้พัวพันด้วยสุขในกาม ๑ อตตกิลมณานุโยค คือ การประกอบความเหน็ดเหนื่อยแก่ตนเปล่า ๑ อันบรรพชิตไม่ควรเสพ (ประพฤติ) บรรพชิตควรเสพหมัชฌิมาปฏิบัติ คือ ข้อปฏิบัติเป็นทางกลาง ได้แก่ ทางมืองค์ ๘ อันนำผู้ปฏิบัติให้เป็นอริยะ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ วาจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ เลี้ยงชีพชอบ ๑ ความเพียรชอบ ๑ ระลึกชอบ ๑ ตั้งใจชอบ ๑

ทรงแสดงอริยสัจ ๔ คือ ๑. ทุกข์ ได้แก่ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นต้น ๒. สมุทัย เหตุให้ทุกข์เกิด ได้แก่ ตัณหา ๓ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ๓. นิโรธ ได้แก่ ความดับทุกข์ คือ ความสละ ละ วาง ไม่พัวพันติดอยู่กับตัณหาทั้ง ๓ นั้น ๔. มรรค ได้แก่ ทางที่ทำให้ถึงความดับทุกข์ คือ ทางมืองค์ ๘ อันนำผู้ปฏิบัติให้เป็นอริยะ ดังกล่าวแล้ว

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสพระธรรมเทศนาอยู่ ธรรมจักขุ คือ ดวงตาอันเห็นธรรม ปราศจากธุลีมลทิน ได้เกิดขึ้นแก่ท่านโกณฑัญญะว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา

พระองค์ทรงทราบวาท่านโกณฑัญญะได้เห็นธรรมแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานว่า โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ เพราะอุทานว่า อัญญาสิ อัญญาสิ ที่เป็นภาษามคร แปลว่า ได้รู้แล้ว ๆ คำว่า อัญญาโกณฑัญญะ จึงได้เป็นชื่อของท่านตั้งแต่กาลนั้นมา

ฝ่ายท่านโกณฑัญญะได้เห็นธรรมแล้ว จึงทูลขออุปสมบทในพระธรรมวินัย พระองค์ทรงอนุญาตให้ท่านเป็นภิกษุด้วยพระวาจาว่า ท่านจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด พระวาจานั้นให้สำเร็จการอุปสมบทแก่ท่าน ต่อจากนั้น ทรงจำพรรษาอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ทรงสั่งสอนบรรพชิตทั้ง ๔ รูปด้วยพระธรรมเทศนาเบ็ดเตล็ดตามสมควรแก่อัธยาศัย ท่านวัปะและภททิส ได้ดวงตาเห็นธรรม จึงบวชให้พร้อมกัน ต่อมา ท่านมหานามะ และอัสสชิ ได้ดวงตาเห็นธรรม จึงบวชให้พร้อมกัน ทั้ง ๔ ท่านบวชวิธีเดียวกับท่านโกณฑัญญะ

## ปัญจวัคคีย์บรรลุพระอรหันต์

เมื่อภิกษุปัญจวัคคีย์ ตั้งอยู่ในที่สาวกแล้ว มีอินทรีย คือ ศรธธาเป็นต้นแก่กล้า ควรเจริญวิปัสสนาเพื่อวิมุตติแล้ว ครั้นวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ ตรัสพระธรรมเทศนาอันตลัทธิคุณสูตรสั่งสอน ใจความโดยย่อว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นอนัตตา คือ บังคับบัญชาไม่ได้ว่า จงเป็นอย่างไรเกิดอย่างไรเป็นอย่างนั้นเลย ได้ตรัสถามปัญจวัคคีย์ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเที่ยง เป็นสุข เป็นอัตตา หรือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ทูลตอบว่า ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็น

อนัตตา จึงตรัสให้ละความถือมั่นในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณนั้นเสีย แล้วถือด้วยปัญญาตามความจริงว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่ใช่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตนของเรา

เมื่อพระศาสดาตรัสพระธรรมเทศนาแสดงอนัตตาลักษณะอยู่ จิตของภิกษุปัญจวัคคีย์ ผู้พิจารณาภูมิธรรมตามกระแสเทศนานั้น พ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน

ครั้งนั้น มีพระอรหันต์ขึ้นในโลก ๖ องค์ คือ พระศาสดา ๑ สาวก ๕ ด้วยประการฉะนี้

## ปริจเฉทที่ ๗

### ส่งสาวกไปประกาศพระศาสนา

สมัยนั้น พระศาสดาเสด็จจงกรมอยู่ในที่แจ้ง ในเวลาจวนใกล้รุ่ง ทรงได้ยินเสียงยสกุลบุตรออกอุทานว่า ที่นี้วุ่นวายหนอ ที่นี้ขัดข้องหนอ เดินมาอยู่ที่ใกล้ จึงตรัสเรียกว่า ที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง ท่านมานี้เกิด นั่งลงเกิด เราจักแสดงธรรมแก่ท่าน

ยสกุลบุตรได้ยินอย่างนั้นแล้ว คิดว่า เขาว่าที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง จึงถอดรองเท้า เข้าไปหาไหว้แล้ว นั่ง ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง พระศาสดาตรัสเทศนาอนุပ္พพิกกา คือ ถ้อยคำที่กล่าวโดยลำดับ ได้แก่ ทาน ศีล สัคคะ คือ สวรรค์ กามาทีนพ โทษแห่งกาม เนกขัมมานิสงส์ อานิสงค์แห่งการออกจากกาม (บวช) พอกจิตของเขาให้ห่างไกลจากความยินดีในกามแล้วจึงทรงแสดงอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ดังได้กล่าวแล้วในปฐมเทศนา ยสกุลบุตรได้ดวงตาเห็นธรรม ณ ที่นั้นนั้นแล้ว ภายหลังพิจารณาภูมิธรรมที่พระศาสดาตรัสสอนเศรษฐีผู้เป็นบิดาอีกวาระหนึ่ง จิตพ้นจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน (บรรลुพระอรหันต์)

ฝ่ายมารดาของยสกุลบุตร เวลาเข้าขึ้นไปบนเรือนไม่เห็นลูก จึงบอกแก่เศรษฐีผู้สามี เศรษฐีให้คนออกตามหาทั้ง ๔ ทิศ ตนเองก็ออกติดตามด้วย เผอิญไปทางป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เห็นร่องเท้าของลูก จึงตามเข้าไปหา พระศาสดาได้ตรัสสอนอุปพิกกาและอริยสัจแก่เขา เมื่อจบเทศนาเขาได้แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยทั้ง ๓ เป็นสรณะ เป็นอุบาสกคนแรกในพระพุทธศาสนา แล้วได้กล่าวกับบุตรชายว่า พ่อยสยะ มารดาของเจ้าเศรัวโคกพิไรราพัน เจ้าจงให้ชีวิตแก่มารดาของเจ้าเกิด

พระศาสดาจึงตรัสให้เศรษฐีทราบว่ายสกุลบุตรได้บรรลุพระอรหันต์แล้ว ไม่มีการกลับคืนไปครองฆราวาสอีก เศรษฐีเข้าใจดี จึงทูลอาราธนาพระศาสดาพร้อมทั้ง ยสกุลบุตรเพื่อทรงรับภัตตาหารในเช้าวันนั้น พระศาสดาทรงรับด้วยพระอาการดุष्ณิภาพ เศรษฐีทราบแล้วจึงได้อภิวัตตูลากลับไป

เมื่อเศรษฐีกลับไปแล้ว ยสกุลบุตรได้ทูลขออุปสมบท พระศาสดาทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุเหมือนที่ทรงอนุญาตแก่พระโกณฑัญญะ ต่างกันตรงที่ไม่ตรัสว่าเพื่อทำที่สุด ทุกข์โดยชอบ เพราะพระยสยะได้บรรลุพระอรหันต์แล้ว พระยสยะจึงเป็นองค์ที่ ๗ ในโลก

ในเวลาเช้าวันนั้น พระศาสดาพร้อมทั้งพระยสยะ ได้เสด็จไปยังเรือนของเศรษฐีนั้น มารดาและภรรยาเก่าของพระยสยะมาเฝ้า ทรงแสดงอนุปปพิกกาและอริยสัจ ๔ แก่พวกเขาให้เห็นธรรมแล้ว ได้แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัย เป็นสรณะ คนแรกในโลก

สหายพระยสยะ ๕๔ คนบวช

ฝ่ายสหายของพระยสยะ ๔ คน ชื่อ วิมลละ ๑ สุพาหุ ๑ ปุณณชิ ๑ คัมภติ ๑ เป็นบุตรเศรษฐีในเมืองพาราณสีได้ทราบข่าวว่ายสกุลบุตรออกบวชแล้ว คิดว่า ธรรมวินัยนั้นคงเป็นสิ่งอันประเสริฐ จึงพร้อมกันไปหาพระยสยะ พระยสยะก็พาสหายทั้ง ๔ คนนั้นไปเฝ้าพระศาสดา พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมให้กุลบุตรทั้ง ๔ เห็นธรรมแล้ว ประทานให้เป็นภิกษุแล้ว ทรงสั่งสอนให้บรรลุพระอรหันต์ผล

ยังมีสหายของพระยสะ เป็นชาวชนบทอีก ๕๐ คน ได้ทราบข่าวนั้นแล้ว คิดเหมือนหนหลัง พากัน  
บวชตามแล้วได้สำเร็จพระอรหัตผลด้วยกันสิ้นโดยนัยก่อน รวมกันเป็นพระอรหันต์ ๖๑ องค์

พระศาสดาทรงส่งสาวก ๖๐ รูป ไปประกาศพระศาสนาด้วยพระดำรัสว่า ท่านทั้งหลายจง  
เที่ยวไปในชนบทเพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชน และอย่าไปรวมกัน ๒ รูป ผู้รู้ทั่วถึงธรรมคงมีอยู่  
แต่ที่เสื่อมจากคุณพิเศษ เพราะโทษที่ไม่ได้ฟังธรรม แม้เราก็คงไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม  
**ทรงประทานวิธีอุปสมบทแก่สาวก**

ในสมัยนั้น พระศาสดาทรงประทานวิธีอุปสมบทแก่พระสาวกผู้ไปประกาศศาสนาว่า พึงให้ผู้  
อุปสมบทปลงผมและหนวด ให้ครองผ้าอ้อมด้วยน้ำฝาด นั่งกระโหียงประนมมือ ไหว้ทำภิกษุทั้งหลาย แล้ว  
สอนให้ว่าตามว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ ทฺติยมฺปิ ฯลฯ  
ตฺติยมฺปิ ฯลฯ การบวชวิธีนี้เรียกว่า ติสรณคมนุปสัมปทา

### **ทรงโปรดภททวัคคีย์สหาย ๓๐ คน**

ครั้งพระศาสดาประทับอยู่ในเมืองพาราณสีพอควรแก่พระประสงค์แล้ว เสด็จดำเนินไปยังตำบลอุรุ  
เวลา ในระหว่างทางเข้าไปพักอยู่ที่ไร่ม้า ทรงนั่งในร่มไม้ตำบลหนึ่ง ได้ตรัสอนุบุพพิทกาและอริยสัจ ๔  
โปรดภททวัคคีย์สหาย ๓๐ คน ให้ได้บรรลุพระอรหัต ประทานอุปสมบทให้แล้ว ทรงส่งไปเพื่อประกาศพระ  
ศาสนาเหมือนนัยหนหลัง

### **ทรงโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง**

ส่วนพระพุทธรองค์เสด็จไปยังตำบลอุรุเวลา ซึ่งเป็นที่อยู่แห่งชฎิล ๓ พี่น้อง คือ อุรุเวลกัสสปะ  
นทีกัสสปะ และคยาก็สสปะ ทรงชี้แจงให้อุรุเวลกัสสปะเห็นว่าลัทธิของเขาไม่มีแก่นสาร จนอุรุเวลกัสสปะมี  
ความสลดใจ เลิกละลัทธินั้น ลอยบริวารของชฎิลในแม่น้ำแล้วทูลขออุปสมบท ก็ทรงประทานอุปสมบท  
อนุญาตให้เป็นภิกษุทั้งสิ้น

ฝ่ายนทีกัสสปะเห็นบริวารของพี่ชายลอยไปตามกระแสน้ำ สำคัญว่าเกิดอันตราย พร้อมทั้งบริวารรีบ  
มาถึงเห็นพี่ชายถือเพศเป็นภิกษุ ถามทราบความแล้วได้ทูลขอบวชพร้อมทั้งบริวาร

คยาก็สสปะน้องชายเล็กพร้อมทั้งบริวาร ก็ได้ไปเฝ้าพระพุทธรเจ้าและขอบวชทำนองเดียวกับนทีกัส  
สปะผู้พี่ชาย

### **ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร**

พระศาสดาประทับอยู่ที่ตำบลอุรุเวลา ตามสมควรแก่พุทธรอัชฌาตย์แล้ว พร้อมด้วยภิกษุหมู่ชฎิล  
เหล่านั้น เสด็จไปยังตำบลคยาสีสะ ใกล้แม่น้ำคยา ทรงแสดงธรรมว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย ตา หู จมูก  
ลิ้น กาย ใจ เป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร อะไรมาเผาให้ร้อน เรากล่าวว่าร้อนเพราะไฟระเค ไฟโทสะ  
ไฟโมหะ ร้อนเพราะความเกิด ความแก่ ความตาย ความโศก ความรำพัน ความเจ็บไข้ ความเสียใจ  
ความคับใจ

เมื่อพระศาสดาตรัสพระธรรมเทศนานี้จบลง จิตของภิกษุเหล่านั้นพ้นจากอาสวะทั้งหลาย ไม่ถือมั่น  
ด้วยอุปาทาน (สำเร็จพระอรหันต์) พระธรรมเทศนานี้ชื่อว่า อาทิตตปริยายสูตร

## ปริจเฉทที่ ๘

### เสด็จกรุงราชคฤห์แคว้นมคธและได้อัครสาวก

ครั้นพระพุทธองค์เสด็จอยู่ ณ ตำบลคยาสีสะตามควรแก่อัธยาศัยแล้ว พร้อมด้วยหมู่ภิกษุสาวกนั้นเสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ ประทับอยู่ ณ ลัทธิวันสวนตาลหนุ่ม กิตติศัพท์ของพระองค์ขจรไปทั่วทิศว่า พระสมณโคดม โอโรสแห่งศากยะเป็นพระอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ ขณะนี้ประทับอยู่ที่ลัทธิวัน

พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าแผ่นดินมคธได้ทรงทราบกิตติศัพท์นั้น จึงพร้อมด้วยราชบริพารเสด็จไปเฝ้าทรงนมัสการแล้วประทับนั่ง ณ ที่อันสมควร

ส่วนราชบริพารของพระองค์มีอาภรณ์ทางกาย วาจาต่าง ๆ กัน เป็น ๕ พวก คือ ๑. บางพวกถวายเป็นบิณฑบาต ๒. บางพวกเป็นแต่กล่าววาจาปราศรัย ๓. บางพวกเป็นแต่ประณมมือ ๔. บางพวกร้องประกาศชื่อและโคตรของตน ๕. บางพวกนั่งอยู่ ที่เป็นเช่นนี้เพราะความไม่แน่ใจว่า อรุณเวลกัสนิมิตของพวกตนกับพระสมณโคดมใครเป็นใหญ่กว่ากัน

พระอรุณเวลกัสนิมิต จึงลุกขึ้นจากที่นั่ง ทำผ้าห่มเฉียงบ่าข้างหนึ่ง ขบศีรษะลงที่พระบาทพระศาสดาทูลประกาศว่า พระองค์เป็นศาสดาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเป็นสาวกผู้ฟังคำสั่งสอนของพระองค์ และทูลประกาศความไม่มีแก่นสารแห่งลัทธิเดิม ราชบริพารจึงน้อมจิตเชื่อถือพระศาสดา ตั้งสัจจะคอยฟังพระธรรมเทศนา

พระศาสดาทรงแสดงอนุปพิทกถาและอริยสัจ ๔ พระเจ้าพิมพิสารและราชบริพารแบ่งเป็น ๑๒ ส่วน ๑๑ ส่วนได้จักขุเห็นธรรม ส่วน ๑ ตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์

### ความปรารถนา ๕ ประการของพระเจ้าพิมพิสาร

เมื่อครั้งยังเป็นราชกุมาร ยังไม่ได้รับอภิเชก พระเจ้าพิมพิสารได้ตั้งความปรารถนาไว้ ๕ อย่าง คือ

๑. ขอให้ข้าพเจ้าได้รับอภิเชกเป็นพระเจ้าแผ่นดินมคธนี้
๒. ขอให้ท่านผู้เป็นพระอรหันต์ ผู้รู้เอง เห็นเอง โดยชอบ พึงมายังแคว้นของข้าพเจ้า ผู้ได้รับอภิเชกแล้ว
๓. ขอให้ข้าพเจ้าพึงได้เข้าไปนั่งใกล้พระอรหันต์นั้น
๔. ขอให้พระอรหันต์นั้น พึงแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า
๕. ขอให้ข้าพเจ้าพึงรู้ทั่วถึงธรรมของพระอรหันต์นั้น

บัดนี้ความปรารถนาทั้ง ๕ อย่างของพระองค์สำเร็จบริบูรณ์ทุกอย่างแล้ว จึงได้ทรงกราบทูลให้พระศาสดาทรงทราบ

ความปรารถนาของพระเจ้าพิมพิสารอันเกี่ยวกับพระอรหันต์ ทำให้เข้าใจได้ว่า คำว่า อรหันต์ เป็นของเก่า และผู้เป็นพระอรหันต์เป็นที่เคารพนับถือของคนทุกชั้นวรรณะ แม้แต่พระมหากษัตริย์

### ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับอาราม

พระเจ้าพิมพิสารครั้งกราบทูลความสำเร็จพระราชประสงค์ทั้ง ๕ แล้ว ได้แสดงพระองค์เป็นอุบาสก จากนั้นได้กราบทูลเชิญเสด็จพระศาสดาพร้อมทั้งหมู่สาวก เพื่อเสวยที่พระราชานิเวศน์ในวันรุ่งขึ้น

วันรุ่งขึ้น พระศาสดาพร้อมด้วยพระสาวกได้เสด็จไปยังพระราชานิเวศน์ พระเจ้าพิมพิสารทรงอังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานแล้ว ทรงพระราชดำริถึงสถานควรเป็นที่เสด็จอยู่แห่งพระศาสดาทรงเห็นว่า พระราชอุทยานเวฬุวันสวนไม้ไผ่เหมาะสมที่สุด ทรงจับพระเต้าทองเต็มด้วยน้ำ หลังลงถวายพระราชอุทยานเวฬุวันนั้นแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน พระศาสดาทรงรับแล้วเสด็จไปประทับอยู่ ณ ที่นั้น

พระพุทธองค์ทรงปรารถนาเหตุนี้ จึงประทานพระพุทธอนุญาตให้ภิกษุรับอารามที่ทายกถวายตามปรารถนา การถวายอารามเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในกาลนั้น และเวฬุวันก็เป็นอารามของสงฆ์เป็นแห่งแรกในพระพุทธศาสนา

### ทรงได้พระอัศรสวาก

วันหนึ่ง พระอัศรสวากหนึ่งในปัญจวัคคีย์ เข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ สารีบุตรปริพาชก เห็นท่านมีกิริยาอาการที่น่าเลื่อมใส จึงติดตามไป ครั้นเห็นท่านกลับจากบิณฑบาต จึงหาโอกาสเข้าไปถามว่า ใครเป็นศาสดาของท่าน ท่านขอบใจธรรมของใคร ได้รับคำตอบว่า พระมหาสมณะ โอรสของเจ้าศากยะ ออกบวชจากศากยสกุล เป็นศาสดาของเรา เราขอบใจธรรมของพระองค์

“พระศาสดาของท่านสอนว่าอย่างไร ?”

“ธรรมใดเกิดแต่เหตุ พระศาสดาทรงแสดงเหตุแห่งธรรมนั้น และความดับแห่งธรรมนั้น พระศาสดาทรงสอนอย่างนี้”

สารีบุตรได้ฟังธรรมนั้นก็ทราบได้ทันทีว่า พระศาสดาทรงสอนให้ปฏิบัติเพื่อระงับดับเหตุแห่งธรรมเป็นเครื่องก่อให้เกิดทุกข์ ได้ดวงตาเห็นธรรมว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดต้องมีความดับเป็นธรรมดา แล้วถามว่า “พระศาสดาของเราเสด็จอยู่ที่ไหน”

“เสด็จประทับอยู่ที่เวฬุวัน ผู้มีอายุ”

“ถ้าอย่างนั้น พระผู้เป็นเจ้าของฉันไปก่อนเถิด ข้าพเจ้าจะกลับไปบอกสหายแล้ว จะพากันไปเฝ้าพระศาสดา”

สารีบุตรได้กลับไปยังที่อยู่ของตน บอกความที่ไปพบพระอัศรสวาก และแสดงธรรมนั้น แก่โมคคัลลานปริพาชกให้ได้ดวงตาเห็นธรรม แล้วไปลาอาจารย์สญชัย แม้จะถูกห้ามปรามขอร้องก็ไม่ฟัง พาบริวารของตนไปเฝ้าพระศาสดาที่เวฬุวัน ทูลขออุปสมบท พระองค์ทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุด้วยกันทั้งสิ้น ท่านกล่าวว่า ภิกษุผู้เป็นบริวารสำเร็จพระอรหันต์ก่อน

ฝ่ายพระโมคคัลลานะ บวชได้ ๗ วัน ไปทำความเพียรอยู่ที่กัลลวาลมุตตคาม แขวงมคธ ถูกถิ่นมัทธะครอบงำนั่งโง่งงอยู่ พระศาสดาได้เสด็จไปยังสถานที่นั้น ทรงแสดงอุบายระงับความโง่งง แล้วให้โอวาทว่า

ดูก่อนโมคคัลลานะ เธอจงจำใส่ใจว่า เราจักไม่ชงววงเข้าไปสู่สกุล เราจักไม่พูดคำซึ่งเป็นเหตุเดียวกัน เราจักยินดีที่นอนที่นั่งอันสงัด

ทรงสอนถึงข้อปฏิบัติที่ทำให้สิ้นต้นเหว่า บรรดาธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ควรพิจารณาให้เห็นว่าไม่เที่ยงน่าเบื่อหน่าย ล้วนมีความแตกดับย่อยยับ ควรปล่อยวางเสีย พระโมคคัลลานะปฏิบัติตามพระโอวาทนั้นก็สำเร็จพระอรหันต์ในวันนั้น (คือ วันที่ ๗)

พระสารีบุตร เมื่อบวชได้ ๑๕ วัน พระศาสดาประทับอยู่ที่ถ้ำสุกรชาตา ทรงแสดงธรรมแก่ปริพาชกผู้หนึ่งชื่อ ทีฆนชชะ อัคคิเวสนโคตร ผู้มีทิวฐิแรง ชอบขัดแย้งกับผู้อื่น ซึ่งเข้าไปเฝ้าเพื่อทูลถามปัญหา ว่า ดูก่อน อัคคิเวสนชชะ ผู้พิจารณาเห็นว่า ถ้าเราก็จึดมั่นทิวฐิอย่างใดอย่างหนึ่งว่า สิ่งนี้เท่านั้นจริง สิ่งอื่นเหลวไหลหาความจริงไม่ได้ ก็จะต้องถ้อยผิดไปจากคนอื่นที่มีทิวฐิไม่เหมือนกับตน ครั้นความถ้อยผิดกันมีขึ้น ความวิวาทเถียงกันก็มีขึ้น ครั้นความวิวาทมีขึ้น ความพิฆาตหมายมันก็มีขึ้น ครั้นความพิฆาตมีขึ้น ความเบียดเบียนกันก็มีขึ้น ผู้รู้ท่านเห็นอย่างนี้ ครั้นรู้แล้วย่อมละทิวฐินั้นเสียด้วย ไม่ทำทิวฐิอื่นให้เกิดขึ้นด้วยการละทิวฐิยอมมีด้วยอุบายอย่างนี้

ทรงแสดงอุบายเรื่องไม่ถ้อยมั่นต่อไปว่า อัคคิเวสนชชะ ภายคือประชุมมหาภูต

รูป ๔ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) มีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เต็บโตเพราะข้าวสุกและขนมต่าง ๆ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นของว่างเปล่าไม่ใช่ตน เวทนาทั้ง ๓ คือ สุข ทุกข์ และไม่ทุกข์ไม่สุข ไม่เที่ยง ปัจจัยแต่งขึ้นมีความสั้นไป เสื่อมไป ดับไปเป็นธรรมดา อริยสาวก ได้ฟังอย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย คลายกำหนด ไม่ถ้อยมั่นด้วยอุปาทาน ชื่อว่าเป็นผู้หลุดพ้น ผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ย่อมไม่วิวาทโต้เถียงกับผู้ใดด้วยทิฏฐิของตน โวหารใดเขาพูดกันอยู่ในโลก ก็พูดตามโวหารอย่างนั้น แต่ไม่ถ้อยมั่นด้วยทิฏฐิ

สมัยนั้น พระสารีบุตรนั่งถวายงานพัดอยู่ ณ เบื้องพระฤษฏางค์แห่งพระศาสดา ได้ฟังพระธรรมเทศนานั้น คิดว่า พระศาสดาตรัสสอนให้ละการถ้อยมั่นธรรมเหล่านั้นด้วยปัญญาอันรู้ยิ่ง เมื่อท่านพิจารณาอยู่อย่างนั้น จิตก็พ้นจากอาสวะ ไม่ถ้อยมั่นด้วยอุปาทาน (บรรลุพระอรหัต) หลังจากบวชได้ ๑๕ วัน

ส่วนที่ฌนขปริพาชก เป็นแต่ได้ดวงตาเห็นธรรมแสดงตนเป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

พระสารีบุตรเถระ และพระโมคคัลลานเถระ ครั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว พระสารีบุตรได้เป็นอัครสาวกเบื้องขวา เลิศทางปัญญา พระโมคคัลลานะ ได้เป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย เลิศทางมีฤทธิ์ เป็นกำลังสำคัญในการช่วยพระศาสดาประกาศพระศาสนา

พระศาสดา ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแคว้นมคธอย่างนี้แล้ว เสด็จจาริกไปมาในชนบทนั้น ๆ ทรงแสดงธรรมเทศนาสั่งสอนประชุมชนให้มีความเชื่อ ความเลื่อมใส แล้วปฏิบัติตาม ออกบวชในพระธรรมวินัย เป็นภิกษุบ้าง เป็นภิกษุณีบ้าง คงอยู่ในฆราวาสเป็นอุบาสกบ้าง อุบาสิกาบ้าง รวมเข้าเป็นพุทธบริษัท ๔ เหล่า ประกาศพระศาสนาให้แพร่หลายเพื่อสมพุทธปฏิธานที่ได้ทรงตั้งไว้เดิม

## มัชฌิมโพนิกกาล

### ปริจเฉทที่ ๙

#### ทรงบำเพ็ญพุทธกิจในมคธชนบท

##### ประทานอุปสมบทแก่พระมหากัสสปะ

คราวหนึ่ง พระศาสดาเสด็จจาริกโปรดประชาชนในมคธชนบท ประทับอยู่ที่ไครัมไพโร เรียกว่า พุทตกนิโครธ ระหว่างกรุงราชคฤห์และเมืองนาลันทาท่อกัน ในเวลานั้น ปีปผลิมาณพ กัสสปโคตร มี ความเบื่อหน่ายในการครองเรือน ละฆราวาสถือเพศเป็นบรรพชิต ออกบวชอุทิศพระอรหันต์ในโลก จาริกมาถึงที่นั่น เห็นพระศาสดา มีความเลื่อมใสเข้าไปเฝ้า รับเอาพระองค์เป็นศาสดาของตน ทรงรับเป็นภิกษุ ในพระธรรมวินัยด้วย ประทานโอวาท ๓ ข้อ ว่า

๑. กัสสปะ ท่านพึงศึกษาว่า เราจักเข้าไปตั้งความละเอียดและความยำเกรงในภิกษุ ทั้งที่เป็นผู้เฒ่า ทั้งที่เป็นผู้ใหม่ ทั้งที่เป็นปานกลาง อย่างแรงกล้า

๒. เราจะฟังธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยกุศล เราจักเงี่ยหูลงฟังธรรมนั้น พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมนั้น

๓. เราจะไม่ละสติไปในกาย คือ พิจารณาร่างกายเป็นอารมณ์ (กายคตาสติ)

พระมหากัสสปะได้ฟังพุทธโอวาทนั้นแล้ว บำเพ็ญเพียรปฏิบัติตามในวันที่ ๘ แต่อุปสมบทได้สำเร็จพระอรหัต

##### มหาสันนิบาตแห่งมหาสาวก

ครั้งพระศาสดาเสด็จประทับ ณ กรุงราชคฤห์ พระนครหลวงแห่งมคธ ได้มีการประชุมแห่งพระสาวกคราวหนึ่ง เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต แปลว่า การประชุมมีองค์ ๔ คือ

๑. พระสาวกผู้เข้าประชุมกันนั้น ล้วนเป็นพระอรหันต์อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว

๒. พระสาวกเหล่านั้นล้วนเป็นเอหิภิกขุ สาวกครั้งแรกที่พระศาสดาประทานอุปสมบทเอง
๓. พระสาวกเหล่านั้นไม่ได้นัดหมาย ต่างมาพร้อมกันเข้าเอง ๑,๒๕๐ องค์
๔. พระศาสดาประทานพระบรมพุทโธวาท ซึ่งเรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ ย่อหัวใจพระพุทธศาสนา

แสดง

มหาสันนิบาตนี้ ได้มีขึ้นที่เวฬุวนาราม ในวันมาฆปุรณมี ดิถีเพ็ญมาฆมาส คือ เดือน ๓ เวลาบ่าย การประชุมนี้มีชื่อเล่าลือมาในพระศาสนา จึงยกขึ้นกล่าวเป็นพระเกียรติของพระศาสดาในมหาปทานสูตร และเป็นอนุรักขิตสมัยที่ทำบูชาของวัดทั้งหลาย เรียกว่า มาฆบูชา

### โอวาทปาฏิโมกข์คำสอนหลักของศาสนา

โอวาทปาฏิโมกข์นั้น เป็นคำประพันธ์ ๓ คาถากึ่ง

คาถาที่ ๑ แสดงว่า

ขันติ คือ ความอดทน เป็นตบะอย่างยอด

ท่านผู้รู้กล่าวนิพพานว่าเป็นยอด

บรรพชิตผู้ฆ่า ผู้เบียดเบียนสัตว์อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ

คาถาที่ ๒ แสดงว่า

การไม่ทำบาปทั้งปวง การยังกุศลให้บริบูรณ์

การยังจิตของตนให้ผ่องใส เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

คาถาที่ ๓ แสดงว่า

การไม่พูดซ้อนขอต่อกัน การไม่ประหัดประหารกัน

ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ความรู้จักประมาณในอาหาร

ความเสพที่นอนที่นั่งอันสงัด ความประกอบความเพียรทางใจอย่างสูง

เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

การแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ของพระศาสดา ก็เพื่อพระสาวกผู้เที่ยวสอนในพระพุทธศาสนา จะได้ยกเอาธรรมข้อใดข้อหนึ่งขึ้นแสดงโดยเหมาะสมแก่บริษัท ท่านกล่าวว่า โอวาทปาฏิโมกข์นี้ พระศาสดาเองก็ตรัสแก่ภิกษุสงฆ์ในอุโบสถทุกกึ่งเดือน มางดเสียเมื่อได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์เอาสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้มาสวดในที่ประชุมแทน เรียกว่า สวดพระปาฏิโมกข์

### ทรงอนุญาตเสนาสนะ

ในคราวเสด็จกรุงราชคฤห์ครั้งแรก พระเจ้าพิมพิสารทรงถวายเวฬุวนารามเป็นที่ประทับพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ สถานที่นั้นคงเป็นป่าไผ่ ไม่มีอาคารแต่อย่างใด สมด้วยข้อความในเสนาสนะชั้นธกะว่า ครั้งพระศาสดายังไม่ได้อนุญาตเสนาสนะ ภิกษุทั้งหลายอยู่กันในป่าบ้าง โคนไม้บ้าง บนภูเขาบ้าง ซอกเขาบ้าง ในถ้ำบ้าง ป่าช้าบ้าง ที่สุ่มทุมพุ่มไม้บ้าง ที่แจ้งบ้าง ลอมฟางบ้าง

วันหนึ่ง ราชคฤห์เศรษฐีไปอุทยานแต่เช้า เห็นภิกษุทั้งหลายออกจากสถานที่เหล่านั้น ด้วยกิริยาอาการนำเลื่อมใส จึงถามว่า ถ้าเขาทำวิหารถวาย จะอยู่ในวิหารได้ไหม ภิกษุทั้งหลายตอบว่า พระศาสดายังไม่ทรงอนุญาต เขาขอให้กราบทูลถามแล้วบอกแก่เขา ภิกษุทั้งหลายได้ทำตามนั้น พระศาสดาทรงอนุญาตที่นึ่งที่นอน ๕ ชนิด คือ วิหาร ๑ อัทธโยค ๑ ปราสาท ๑ หัมมิมะ ๑ คุหา ๑

วิหาร คือ กุฏิธรรมดา อัทธโยค คือ เเพิง ปราสาท คือ เรือนชั้น เช่น ตึกแถว หัมมิมะ คือ ที่อยู่ก่อด้วยอิฐหรือดินเหนียว โดยหาสิ่งอื่นมาทำหลังคา คุหา คือ ถ้ำทั่วไป



## ทรงแสดงวิธีทำปุพพเปตพลี

พระเจ้าพิมพิสาร ทรงทำปุพพเปตพลี คือ การทำบุญอุทิศบรรพบุรุษ ภายหลังจากพระองค์ทรงนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ในวันทรงทำปุพพเปตพลี ทรงทูลเชิญสมเด็จพระศาสดาพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ไปทรงอังคาสที่พระราชานิเวศน์ พระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว ทรงบริจาคไทยธรรมต่าง ๆ รวมทั้งผ้าด้วยแก่พระภิกษุสงฆ์ แล้วทรงอุทิศบุรพบิดร คือ บรรพบุรุษผู้ล่วงลับวายชนม์

พระศาสดาทรงอนุโมทด้วยคาถา มีคำว่า อทาสี เม อกาสิ เม เป็นต้น แปลว่า ญาติก็ดี มิตรก็ดี ระลึกถึงอุปการะอันท่านทำแล้วในกาลก่อนว่า ท่านได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ได้ทำสิ่งนี้แก่เรา เป็นญาติ เป็นมิตร เป็นสขา (สหาย) ของเรา พึงให้ทักษิณา เพื่อชนผู้ล่วงลับไปแล้ว ไม่พึงทำการร้องไห้ เศร้าโศก รำพันถึง (เพียงอย่างเดียว) เพราะการอย่างนั้นไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ญาติผู้ล่วงลับไป แต่ญาติทั้งหลายก็มักเป็นอย่างนี้ (คือร้องไห้ เป็นต้น) ส่วนทักษิณานี้ที่ท่านทั้งหลายบริจาคในสงฆ์ ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วนั้นโดยพลัน ท่านทั้งหลาย (ชื่อว่า) ได้แสดงออกซึ่งญาติธรรมด้วย ได้ทำบูชาญาติผู้ล่วงลับอย่างยิ่งด้วย ได้เพิ่มกำลังให้แก่ภิกษุทั้งหลายด้วย เป็นอันได้บุญไม่น้อยเลย

การทำปุพพเปตพลี ย่อมบำรุงความรัก ความนับถือ ในบรรพบุรุษของตน ให้เจริญกุศล ส่วนกตัญญูตเวทิตาเป็นทางมาแห่งความรุ่งเรืองแห่งสกุลวงศ์ พระศาสดาจึงได้ทรงอนุโมติ ด้วยประการฉะนี้

## ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจ

วันหนึ่ง พระศาสดาประทับอยู่ที่วิหารเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เมืองสาวัตถี แคว้นโกศล มีพราหมณ์ชราคนหนึ่งศรัทธามาขอบวช จึงทรงมอบให้พระสารีบุตรบวชให้ โดยทำพิธีเป็นการสงฆ์ ในมัธยมชนบทต้องประชุมภิกษุ ๑๐ รูป ในปัจฉิมชนบทมีพระน้อยประชุมภิกษุ ๕ รูป ภิกษุรูปหนึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ คือ เป็นผู้รับรอง (รับผิดชอบ) ผู้จะอุปสมบท รูปหนึ่งประกาศสงฆ์ให้รู้เรื่อง แต่ในปัจจุบันนี้นิยมใช้ ๒ รูป เรียกว่า กรรมวาจาจารย์ กับอนุสาวนาจารย์ แต่ชาวบ้านมักเรียกว่า คู่สวด ครั้นประกาศสงฆ์ให้รู้เรื่อง ๓ ครั้ง ถ้าไม่มีภิกษุคัดค้าน ผู้นั้นชื่อว่าเป็นภิกษุ ถ้าถูกคัดค้านแม้เสียงเดียวเป็นอันไม่ยอมรับ อุปสมบทชนิดนี้เรียก ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา แปลว่า อุปสมบทด้วยการสงฆ์ มีวาจาประกาศเป็นที่ ๔ เมื่อทรงอนุญาตวิธีอุปสมบทนี้แล้ว ทรงยกเลิกการอุปสมบทแบบไตรสรณคมน์ที่ทรงอนุญาตไว้เดิม

## ทรงสอนพระศาสนาผ่อนลงมาถึงคติโลก

วันหนึ่ง พระศาสดาเสด็จไปบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ พบชายหนุ่มคนหนึ่งชื่อ สิงคารมาณพ กำลังไหว้ทิศอยู่จึงตรัสถาม เขาทูลว่า ไหว้ทิศพระเจ้าข้า บิดาของข้าพระองค์ก่อนตายได้สั่งเอาไว้ ข้าพระองค์เคารพคำสั่งของท่านจึงไหว้ทิศ

พระพุทธองค์ตรัสแก่เขาว่า ในดวงดวงของอารยชน เขาไม่ไหว้ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก เป็นต้น อย่างนี้หรือ เขาไหว้ทิศ ๖ แต่ก่อนจะไหว้ทิศต้องทำกิจเบื้องต้นให้สมบูรณ์ด้วย คือ ต้องเว้นกรรมกิเลส ๔ ไม่ทำบาปกรรมเพราะอคติ ๔ และไม่เกี่ยวข้องกบอบายมุข ๖ ต่อจากนั้นจึงไหว้ทิศ ๖ คือ

๑. ทิศบูรพา อันเป็นทิศเบื้องหน้า ได้แก่ มารดา บิดา
๒. ทิศทักษิณ อันเป็นทิศเบื้องขวา ได้แก่ อาจารย์
๓. ทิศปัจฉิม อันเป็นทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตรภรรยา
๔. ทิศอุดร อันเป็นทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสมาคม
๕. ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ บ่าวและลูกจ้าง
๖. ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์

ส่วนความละเอียดแห่งเทศานี้ มีอยู่ในวิชาธรรมแผนกคิหิปฏิบัติ

## ทรงแสดงวิธีทำเทวดาพลี

ครั้งหนึ่ง พระศาสดาเสด็จจาริกไปถึงบ้านปาฏลิกาม แคว้นมคธ คราวนั้นสุนิธพราหมณ์ และวัสสการพราหมณ์ มหาอำมาตย์มคธ มาอยู่ที่นั่น กำลังสร้างนครเพื่อป้องกันชาววัชชี สองอำมาตย์นั้นมาเฝ้า เชิญเสด็จรับภัตตาหารที่เมืองใหม่นั้น พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จแล้ว พระศาสดาทรง อนุโมทนาด้วยคาถา มีคำว่า ยสมิ ปเทเส กมเปติ วาสึ ปณฺฑิตชาติโย เป็นต้น มีความว่า กุลบุตรผู้มีชาติ แห่งบัณฑิต สำเร็จการอยู่ในประเทศใด พึงนิมนต์พรหมจรรย์ ผู้มีศีลสำรวมดีให้ฉัน ณ ที่นั่นแล้ว อุทิศ ทักษิณาเพื่อเทวดาผู้สถิตย์ ณ ที่นั่น เทวดาทั้งหลายนั้นอันกุลบุตรนั้นบูชาแล้ว ย่อมบูชาตอบ อันกุลบุตร นั้นนับถือแล้ว ย่อมนับถือตอบ แต่นั้นย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรนั้นด้วยเมตตา ดุจมารดาที่บุตร กุลบุตรนั้น อันเทวดาอนุเคราะห์แล้ว ย่อมเห็น (ได้) ผลอันเจริญทุกเมื่อ

## ปัจฉิมโพธิกาล

### ปลงอายุสังขาร

เมื่อพระศาสดาตรัสรู้แล้ว และได้เสด็จพระพุทธดำเนินสัญจรสั่งสอนเวไนยสัตว์ในคาม นิคม ชนบท ราชธานี มีเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ เป็นต้น จนประดิษฐานพระพุทธศาสนามี ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ซึ่งเรียกว่า บริษัท ๔ นับเวลาแต่อภิสมโพธิสมัยล่วงได้ ๔๔ พรรษา ครั้น ณ พรรษากาล ที่ ๔๕ เสด็จจำพรรษา ณ บ้านเวฬุคาม เขตพระนครไพสาลี ทรงบำเพ็ญพุทธกิจจนเวลาล่วงไปถึงเดือน ที่ ๓ แห่งฤดูเหมันต์ อันได้แก่ มาฆมาส (เดือน ๓) วันบูรณมี ทรงปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ ว่า อีก ๓ เดือนต่อแต่นี้ไปตถาคตจักปรินิพพาน

### ทรงแสดงอภิญญาเทสิตธรรม

เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลाप้ามหาวัน ตรัสประทานโอวาทสอนภิกษุสงฆ์ด้วยอภิญญา เทสิตธรรมว่า ธรรมทั้งหลายที่เราแสดงด้วยปัญญาถึง คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิ บาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมืองค์ ๘ ชื่ออภิญญาเทสิตธรรม ท่านทั้งหลายพึง เรียนให้ดี และสั่งเสพเจริญทำให้มากในสันดานเถิด

### ทรงแสดงอริยธรรม ๔ ประการ

เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ ณ บ้านภันฑคาม ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุสงฆ์ว่า เพราะไม่หยั่งรู้ธรรม ๔ ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุตติ อันเป็นอริยธรรม

นี้แลเป็นเหตุ เราและท่านทั้งหลาย จึงได้ท่องเที่ยวไปในกำเนิดและคติ สิ้นกาลนานนัยอย่างนี้ แต่บัดนี้เราและท่านทั้งหลายได้ตรัสรู้ธรรมทั้ง ๔ นั้นแล้ว ตัดต้นเหตุได้ ภาพใหม่จึงไม่มี

### ทรงแสดงมหาปเทศ ฝ่ายพระสูตร ๔

เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ ณ อานันทเจดีย์ ในเขตโกคนคร ตรัสเทศนามหาปเทศ ๔ ฝ่าย พระสูตรว่า ถ้ามีผู้มาอ้างพระศาสดา สงฆ์ คณะ หรือบุคคล แล้วแสดงว่านี่ธรรม นีวินัย นีสัตถุศาสน์ อย่าด่วนรับหรือปฏิเสธ พึงสอบถามพระสูตรและพระวินัย ถ้าไม่ตรงกัน พึงเข้าใจว่านั่นไม่ใช่คำสอนของพระ ผู้มีพระภาคเจ้า ถ้าตรงกันพึงทราบว่าเป็นคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า มหาปเทศ แปลว่า ที่อ้าง ใหญ่

## นายจุนทะถวายปัจจัยมบิณฑบาต

ครั้งใกล้ถึงวันปริณิพพาน ตามที่ทรงปลงอายุสังขารไว้ สมเด็จพระโลกนาถพร้อมภิกษุสงฆ์พุทธบริวาร ได้เสด็จถึงปาวานคร ประทับอยู่ ณ อัมพวัน สวณมะม่วงของนายจุนทะ บุตรช่างทอง นายจุนทะทราบข่าว จึงไปเฝ้า ฟังธรรมเทศนาแล้ว กราบทูลเชิญเสด็จเพื่อทรงรับภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น ทรงรับนิมนต์และเสด็จไปตามนั้น ซึ่งวันนั้นเป็นวันก่อนวันปริณิพพานหนึ่งวัน (ขึ้น ๑๔ ค่ำ) นายจุนทะได้ถวายสุกรมัทวะแก่พระศาสดา ทรงรับสั่งให้ถวายเฉพาะพระองค์เท่านั้น ส่วนภิกษุสงฆ์ให้ถวายอาหารอย่างอื่น และให้อาสุกรมัทวะที่เหลือจากที่เสวยฝั่งเสียในบ่อ หลังจากทรงเสวยสุกรมัทวะได้ทรงประจวบลงพระโลหิต เกิดเวทนาเกล้าใกล้ต่อมรณทุกข์ จึงตรัสเรียกพระอานนท์มาว่า จักเสด็จเมืองกุสินารา พระอานนท์ได้ปฏิบัติตามนั้น

## ผิวกายพระตถาคตผ่องใสยิ่ง ๒ กาล

ระหว่างทางเสด็จไปเมืองกุสินารา บุตรแห่งมัลลกษัตริย์นามว่า ปุกกุสะ เป็นสาวกของอาหารดาบส กาลามโคตร ได้ถวายผ้าคู่สังคิรวรรณ ตรัสให้ถวายพระอานนท์ผืนหนึ่ง เมื่อปุกกุสะหลักไปแล้ว พระอานนท์ได้ถวายผ้าของท่านแก่พระศาสดา ทรงนุ่งผืนหนึ่ง ห่มผืนหนึ่ง พรรณแห่งผิวกายผุดผ่องยิ่งนัก สมดังที่ตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ กายแห่งพระตถาคตย่อมบริสุทธิ์ ผิวกายพรรณผุดผ่องยิ่ง ๒ เวลา คือ ในราตรีที่จะตรัสรู้ ๑ ในราตรีที่จะปริณิพพาน ๑

## บิณฑบาตทาน ๒ คราว มีผลเสมอกัน

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า ดูก่อนอานนท์บิณฑบาต ๒ อย่างนี้ มีผลเท่ากัน มีอานิสงส์มากกว่าบิณฑบาตอย่างอื่น คือ บิณฑบาตที่ตถาคตบริโภคแล้วได้ตรัสรู้ ๑ บิณฑบาตที่ตถาคตบริโภคแล้วปริณิพพาน ๑

## ประหม่อนุญฐานไสยา

ครั้งนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จพุทธดำเนินข้ามแม่น้ำหิรัญญวดี ถึงเมืองกุสินาราบรรลุถึงสาละวัน ตรัสสั่งพระอานนท์ว่า เธอจงแต่งตั้งปูลาดซึ่งเตี้ย ให้มีเบื้องศีรษะ ณ ทิศอุดร ณ ระหว่างแห่งไม้รังทั้งคู่ เราเป็นผู้เหน็ดเหนื่อยนัก จักนอนระงับความลำบาก พระเถระได้ทำตามพุทธอาณัติโดยเคารพ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงสำเร็จสัพพัญญูโดยข้างเบื้องขวา ตั้งพระบาทเหลื่อมด้วยพระบาท มีสติสัมปชัญญะ แต่มิได้มีอุญฐานสัญญามนสิการ เพราะเหตุเป็นไสยาอวสาน เรียกว่า อนุญฐานไสยา

ข้อสังเกต อนุญฐานไสยา การนอนโดยไม่มีสัญญามนสิการว่าจะเสด็จลุกขึ้น อนุญฐานไสยา การนอนโดยมีสัญญามนสิการว่า จะเสด็จลุกขึ้น ทรงประทับโดยข้างเบื้องขวา ตั้งพระบาทเหลื่อมกันทั้ง ๒ อย่าง ไม่มีความต่างกัน

## ทรงปรารภสักการบูชา

สมัยนั้น เทวดาทั้งหลายได้บูชาสักการะพระศาสดา ด้วยเครื่องบูชา มีดอกไม้ ของหอม ดนตรีทิพย์ สังคีตทิพย์ เป็นต้น มากมาย ทรงทราบด้วยจักขุทิพย์และทิพย์โสต จึงตรัสแก่พระอานนท์ว่า พระตถาคตเจ้าไม่เชื่อว่าอันบริษัทสักการะนบนอบ นับถือ บูชา คำนับด้วยสักการะพิเศษเพียงเท่านั้น แต่ภิกษุภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้ปฏิบัติสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ประพฤติธรรมสมควรแล้ว จึงชื่อว่าสักการะ เคารพ นบนอบ นับถือ พระตถาคตเจ้าด้วยบูชาอย่างยิ่ง

## ทรงแสดงสังเขปนิยสถาน ๔ ตำบล

ครั้งนั้น พระโลกนาถทรงแสดงสถาน ๔ ตำบลแก่พระอานนท์ว่า เป็นที่ควรจะดู ควรจะเห็น คือ

๑. สถานที่พระตถาคตประสูติ
๒. สถานที่พระตถาคตตรัสรู้
๓. สถานที่พระตถาคตแสดงพระธรรมจักร
๔. สถานที่พระตถาคตปรินิพพาน

## ทรงแสดงอุปารหบุคคล ๔

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอุปารหบุคคล คือ ผู้ควรแก่การประดิษฐานพระสถูป ๔ ประเภท คือ

๑. พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า
๓. พระอรหันตสาวก
๔. พระเจ้าจักรพรรดิราชา

## โปรดสุภทปริพาชก

สมัยนั้น ปริพาชกผู้หนึ่งชื่อ สุภททะ อาศัยอยู่ ณ เมืองกุสินารา มีความสงสัยมานานว่า ครูทั้ง ๖ คือ ปุณณกัสสป มักขลิโคศล อชิตเกสสัมพล ปุกุทธกัจจายณะ สัญชัยเวลัฏฐบุตร นิครนถนาฏบุตร ซึ่งคนเป็นอันมากสมมติกันว่าเป็นผู้ประเสริฐ ทั้ง ๖ ท่านได้ตรัสรู้จริงหรือไม่ จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดาเพื่อทูลถามปัญหานี้

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่เขาว่า อริยมรรคมืองค์ ๘ ไม่มีในธรรมวินัยใด สมณะที่ ๑ (คือ พระโศตบัน) สมณะที่ ๒ (คือ พระสภิกทาคามี) สมณะที่ ๓ (คือ พระอนาคามี) สมณะที่ ๔ (คือ พระอรหันต์) ย่อมไม่มีในธรรมวินัยนั้น

สุภททปริพาชกได้ทูลขออุปสมบท จึงทรงมอบหมายให้พระอานนท์ว่า ถ้ากระนั้น ท่านทั้งหลายจงให้สุภททะบวชเถิด พระอานนท์ได้ทำตามพุทธประสงค์ สุภททปริพาชก ชื่อว่าได้อุปสมบทในสำนักแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่นานนักก็ได้บรรลุอรหัตผล

## ทรงตั้งพระธรรมวินัยเป็นศาสดา

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสเรียกพระอานนท์ให้เป็นผู้รับเทศนา ประทานโอวาทแก่ภิกษุบริษัท เพื่อจะให้มีเคารพต่อพระธรรมวินัย ตั้งไว้ในที่แห่งพระศาสดาว่า ดูก่อนอานนท์ ความดำริดังนี้ จะพึงมีบ้างแก่ท่านทั้งหลายว่า ศาสนามีศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาแห่งเราทั้งหลายไม่มี ดูก่อนอานนท์ ท่านทั้งหลายไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมก็ดี วินัยก็ดี อันใด อันเราได้แสดงแล้ว ได้บัญญัติไว้แล้ว แก่ท่านทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จักเป็นศาสดาแห่งท่านทั้งหลาย โดยกาลที่ล่วงไปแล้วแห่งเรา

## ปัจฉิมโอวาท

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมา ประทานปัจฉิมโอวาทว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมความสิ้นไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังกิจทั้งปวงอันเป็นประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น ให้บริบูรณ์ด้วยไม่ประมาทเถิด พระวาจานี้เป็นที่สุดของพระตถาคตเจ้า ซึ่งรวมเอาพระโอวาทที่ได้ประทานแล้วตลอด ๔๕ พรรษา ไว้ในความไม่ประมาท

## ปรีนิพพาน

หลังจากตรัสปัจฉิมโอวาทแล้ว พระองค์ไม่ได้ตรัสอะไรอีกเลย ทรงทำปรีนิพพานบริกรรม (เตรียมปรีนิพพาน) ด้วยอนุปปพวิหารสมาบัติทั้ง ๙ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ สัญญาเวทยิตนิโรคสมาบัติ ดับจิตสังขาร คือ สัญญาและเวทนา ๑ พระพุทธองค์ได้เสด็จดับขันธปรีนิพพาน ในปัจฉิมยามแห่งราตรีวิสาขปุรณมิตีเพ็ญกลางเดือน ๖

## อปรกาล

### ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

เมื่อพระศาสดาปรีนิพพานได้ ๗ วัน มัลลกะชรีย์ทั้งหลายได้อัญเชิญพระสรีระไปประดิษฐาน ณ มกุฏพันธเจดีย์ เพื่อที่จะทำการถวายพระเพลิง เมื่อพระมหากัสสปะซึ่งเป็นสังฆเถระมาถึง จึงได้ถวายพระเพลิง

ในการถวายพระเพลิงนั้น หน้ เนื้อ เอ็น ไขข้อ ถูกเพลิงเผาไหม้หมดสิ้น ส่วนพระอัฐิ พระเกศา พระโลมา พระนขา พระทันตา ทั้งหมดยังเหลืออยู่ กับผ้าคู่หนึ่งเหลือเป็นปกติดอยู่ เพื่อเป็นเครื่องห่อพระบรมสารีริกธาตุ

### แจกพระบรมสารีริกธาตุ

พระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มี ๓ ขนาด ขนาดใหญ่เท่ากับเมล็ดถั่วเขียวแตก (ครึ่ง) ขนาดกลางเท่ากับเมล็ดข้าวสารแตก ขนาดเล็กเท่ากับเมล็ดผักกาด ขนาดใหญ่ ๕ ทะนาน ขนาดกลาง ๕ ทะนาน ขนาดเล็ก ๖ ทะนาน โทณพราหมณ์ ได้แบ่งให้กษัตริย์และพราหมณ์ที่มาขอ ท่านละ ๒ ทะนาน เอาไปประดิษฐานในสถูป ณ เมืองของตน ๘ แห่ง คือ ๑. พระนครราชคฤห์ ๒. พระนครเวสาลี ๓. พระนครกบิลพัสดุ์ ๔. อัลลกะป็นคร ๕. รามคาม ๖. นครเวฏฐทีปกะ ๗. นครปาวา ๘. นครกุสินารา

ฝ่ายโทณพราหมณ์ก็ได้เชิญตุมพะ คือ ทะนานดวงพระธาตุไปก่พระสถูปบรรจุไว้ มีชื่อว่า ตุมพสถูป กษัตริย์เมืองปีฬลิวัน เชิญพระอังคาร คือ ถ้ำถ่านที่ถวายพระเพลิงไปทำพระสถูปบรรจุไว้ มีชื่อว่า พระอังคารสถูป

จึงรวมพระสถูปเจดีย์สถานเมื่อปฐมกาล ๑๐ แห่งด้วยประการฉะนี้  
ประเภทแห่งเจดีย์

ในปฐมกาล หลังจากพระศาสดาเสด็จดับขันธปรีนิพพานใหม่ ๆ คงมีเจดีย์ ๒ ประเภท คือ

๑. พระสถูปที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ๘ ส่วน ที่โทณพราหมณ์แบ่งให้ เรียกว่า ธาตุเจดีย์
๒. ตุมพสถูป อังคารสถูป และสังเขวนียสถาน ๔ ตำบล เรียกว่า บริโภคเจดีย์

ครั้นต่อมา พระพุทธศาสนาแผ่กว้างออกไป พุทธศาสนิกชนหาพระธาตุไม่ได้ จึงได้สร้างสถูปแล้ว

นำเอาคัมภีร์พระธรรมไปบรรจุไว้ เรียกว่า ธรรมเจดีย์  
ต่อมา เมื่อโลกเจริญขึ้น จึงมีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นกราบไหว้บูชา เรียกว่า อุทเทสิกเจดีย์ รวมทั้งหมดจึงเป็นเจดีย์ ๔ ประเภท เป็นที่เคารพนับถือบูชาแทนองค์พระศาสดา แห่งพุทธศาสนิกชน

## ความเป็นมาแห่งพระธรรมวินัย

### สังคายนาครั้งที่ ๑

เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ ธรรมก็ดี วินัยก็ดี อันใด อันเราแสดงแล้ว บัญญัติไว้แล้ว แก่ท่านทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาแห่งท่านทั้งหลาย โดยกาลที่ล่วงไปแล้วแห่งเรา ดังนั้น การสังคายนา คือ รวบรวมพระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงแสดงไว้ในที่นั้น ๆ ตลอดเวลา ๔๕ ปี ให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อเป็นหลักฐานในการประพฤติปฏิบัติ จึงเป็นเรื่องที่จำเป็น

เมื่อถวายพระเพลิงพระสรีระของพระศาสดาแล้ว ท่านพระมหากัสสปะได้นำเรื่องหลวงตาสุภัททะ กล่าวล่วงเกินพระธรรมวินัยว่า บัดนี้พระสมณโคดมนิพพานแล้ว พวกเราอยากจะทำอะไรก็ทำ พูดเหมือนกับไม่เคารพพระธรรมวินัย ประการนี้จะทำอะไรตามใจตนเอง โดยไม่ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นสัญญาณบ่งบอกถึงอันตรายที่จะเกิดแก่พระพุทธศาสนา

พระมหากัสสปะ จึงชักชวนภิกษุทั้งหลายให้ทำการสังคายนาพระธรรมวินัย ได้คัดเลือกภิกษุสงฆ์ องค์อรหันต์ ๕๐๐ รูป ไปทำสังคายนาที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภารบรรพต แขวงเมืองราชคฤห์ เป็นสังคายนาครั้งแรก เมื่อพระศาสดาปรินิพพานได้ ๓ เดือน โดยมีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองค์อุปถัมภ์ กระทำอยู่ ๗ เดือนจึงสำเร็จ

### สังคายนาครั้งที่ ๒

เมื่อพระศาสดาปรินิพพานได้ ๑๐๐ ปี ภิกษุวัชชีบุตร ชาวเมืองเวสาลี แสดงวัตถุ ๑๐ ประการ อันผิดพระธรรมวินัย มีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์เห็นดีเห็นชอบด้วยจำนวนมาก ยากที่จะแก้ไข องค์พระอรหันต์ ๗๐๐ รูป มีพระยสกาภิกษุบุตรเป็นประธาน ได้ประชุมกันที่วาฬการาม เมืองเวสาลี ชำระวัตถุ ๑๐ ประการ ประดิษฐานธรรมวงศ์ให้บริสุทธิสืบมา ทำอยู่ ๘ เดือนจึงสำเร็จ

### สังคายนาครั้งที่ ๓

เมื่อพระศาสดาปรินิพพานได้ ๒๑๘ ปี ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช แห่งปาฏลีบุตร เดียรถีย์ปลอมบวชในพระพุทธศาสนาจำนวนมาก ประพฤติผิดแปลกแตกต่างไปจากพระธรรมวินัย พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ได้พึงรำไซปถัมภ์ในพระเจ้าอโศกมหาราช กำจัดเดียรถีย์เหล่านั้นออกจากสังฆมณฑล แล้วพร้อมด้วยพระอรหันต์ ๑,๐๐๐ องค์ ชำระวาทะซึ่งเป็นมลทินแห่งพระธรรมวินัยออกได้แล้ว ประดิษฐานธรรมวงศ์ให้ดำรงสืบมา กระทำอยู่ ๙ เดือนจึงสำเร็จ